

HAŞİR, AKIL VE NAKİL

İman, gayb için söz konusudur. Yüzde yüz bilinen şey için “**îman**” değil “**ilim**” kelimesi kullanılır; iki kere ikinin dört ettiğine “**îman ediyorum**” denilmez.

İman hakikatlerinden birisi de **öldükten sonra dirilmeye ve ahirete îman** dır. Bu konuda insanlara gerekli tebliğler yapılır, ancak kalplerde hidâyeti yaratmak Allah’a aittir. Şu var ki, gerek mücedditler, gerek diğer İslâm âlimleri, bu îman hakikatini, insanlara kendi devirlerinin bilgi ve kültür seviyesine göre ders vermişlerdir.

Bu konudaki ayetleri hatırlatmak, ariflerin öğütlerini, evliyanın keşif ve kerametlerini aktarmak eski devirlerde kâfi gelmiş ve aklî deliller getirmeye fazla ihtiyaç duyulmamıştır. Bunun içindir ki, **“Haşir bir mesele-i nakliyedir (ayet ve hadislerin haberleriyle bilinir), akıl ile ona ulaşılmaz.”** denilerek o kapı kapatılmıştır. Böyle yapılmasaydı ve bu konuda aklî izahlara fazlaca girilseydi, felsefe meraklısı küçük bir kesime bir derece faydalı olunsa bile, çoğu insanın akılları karışabilir, zihinleri bulanabilirdi.

Bununla birlikte, şu hususun da göz ardı edilmemesi gerekir:

Ayetlerde haşir konusunda aklî delillere de yer verilmiştir. Şu var ki, âlim ve mürşitlerimiz bu aklî delillerin tefsiri üzerinde fazla durmamışlar, tebliğatlarını, daha çok, **“iman, salih amel, takva, güzel ahlak, kalbin tasfiyesi, nefsin tezkiyesi”** üzerinde yoğunlaştırmışlardır.

Bu vesileyle, Kur’ân-ı Kerîm’de haşir ve ahiret konusunda nazara verilen aklî delillerden ikisini hatırlayalım:

“Şimdi bak Allah’ın rahmet eserlerine: Yeryüzünü ölümünün ardından nasıl diriltiyor. Bunu yapan, elbette ölüleri de öylece diriltecektir; O her şeye hakkıyla kadirdir.” (Rum, 30/50)

“Ölüden diriye, diriden ölüyü O çıkarır. Ölümünden sonra yeryüzünü O diriltir. Siz de (kabirlerinizden) böyle çıkarılacaksınız.” (Rûm, 30/19)

Hayatsız kâinattan bu kadar canlı türünün yaratılması, yediğimiz ölü gıdaların canlı hücrelere inkılap ettirilmesi herkesin her gün gördüğü ve bildiği hakikatlerdir. Bunlar üzerinde daha fazla detaylara girmeye o devrin âlimleri gerek görmemişlerdir.

Bilindiđi gibi, **“Belagat, mukteza-yı hale mutabakattır.”** Yani, hâlin ve şartların gereğini dikkate alarak konuşmak gerekir. Önceki asırların âlimleri, mukteza-yı hale mutabakat etmişler ve ahiretin ispatı yerine salih amel ve takva gibi konulara ağırlık vermişlerdir. Bediüzzaman Hazretleri de mukteza-yı hale mutabakat etmiş, yaşadığı dönemin manevî yaralarını ve ihtiyaçlarını göz önüne alarak haşır meselesini aklî ve naklî delillerle çok geniş bir şekilde izah ve ispat etmiştir.

Bu dönem, kendisinin güzel tespitleriyle;

“taklidin kırıldığı,”

“teslimin bozulduğu,”

“herkesin dünyaya daldığı,”

“dünyanın fâni ve cüzi menfaatleri için hayat-ı ebedîyenin severek tehlikeye atıldığı,”

“herkesin derd-i maişetle sarhoş olduğu,”

“küfür ve dalaletin şahs-ı manevî hâlinde imâna ve ahlâka hücum ettiği...”

“zihinlerin bulandırıldığı, kalplere şüphelerin atıldığı”

dehşetli bir dönemdir.

Fen ilimlerinde alınan büyük mesafe ile akıl kalbin önüne geçmiş yahut geçirilmiş gibidir. Böyle bir asırda bütün îman hakikatlerinin hem naklî, hem de aklî delillerle insanlara tebliğ edilmesi, akıl ve kalp beraberliğinin sağlanması zarurî hale gelmiştir. Bu asrın manevî hekimi olan Bediüzzaman Hazretleri de ahir zaman fitnesine kapılan nice insanların îman ve ahlâk konularında zaafa düştüklerini dikkate alarak, hem akılları ikna, hem de kalpleri tatmin edecek eserler yazma yolunu tutmuştur.

Bu cümleden olarak, insanların en çok şüpheye düştükleri haşır ve diriliş konusuna özel bir önem vermiş [Onuncu Söz](#) ve [Yirmi Dokuzuncu Söz](#)’leri telif etmiş, ayrıca diğer risalelerinde de bu konuya yer yer tahşidat yapmıştır. Bununla birlikte bilere şu gerçeği de önemle hatırlatmıştır:

“...Neticenin kayyumu îmândır. Bürhan, ancak onu görmek için bir menfezdır veya bir süpürge gibi o neticeye konan vehimleri süpürür.” (1)

Bir kişinin haşır ve kader konularında tam tatmin olması için öncelikle kalbinin Allah'a îman ile nurlanması gerekir. Ahlaken çöküntüye uğrayan, şüphe ve tereddütler içinde bocalayan birisine haşırle ilgili ne kadar delil getirseniz, onu ancak ilzam edebilirsiniz, ikna edemezsiniz. Bundan dolayıdır ki, Üstadımız, en fazla Allah'a îman rüknü üzerinde durmuştur. Kendisine intikal eden bir münakaşa dolayısıyla kaleme aldığı şu tespitleri bu noktada fevkalade önemlidir:

“Eczacı efendinin o Sözler'i mütalaa etmesini havale ettiğimin sırrı şudur ki: O çeşit mes'elelerdeki şüpheler, erkân-ı îmâniyenin za'fından ileri geliyor. O Sözler ise, erkân-ı îmâniyeyi tamamıyla isbat ederler.” (2)

Bütün hayırlar Allah'ın elindedir. Nitekim, Üstadımız da **“Dert benimdir, deva Kur'ân'ındır.”** sözüyle bu gerçeği dile getirmiştir. Her asrın derdi başka, dermanı başka, hekimi başkadır. En dehşetli hastalıklara en büyük hekimlerin gönderilmesi de İlâhî hikmetin gereğidir.

Bu dehşetli asırda, Peygamberimizin en büyük bir varisi olarak, îman hizmetiyle manen vazifeli olan Bediüzzaman Hazretleri, bu konuda kendisine yapılan İlâhî inâyet ve ihsanı da şöyle ifade eder:

“...Şu zamanda dalalet-i fenniye, elini esasata ve erkâna uzâtmış olduğundan, her derde lâıyk devayı ihsan eden Hakîm-i Rahîm olan Zât-ı Zülcelâl, Kur'ân-ı Kerîm'in en parlak mazhar-ı i'cazından olan temsilâtından bir şu'lesini; acz ve za'fıma, fakr ve ihtiyacıma merhameten hizmet-i Kur'ân'a ait yazılarıma ihsan etti. Felillahilhamd sırr-ı temsil dûrbîniyle, en uzak hakikatlar gayet yakın gösterildi. ... ” (3)

Üstat Hazretleri bir başka dersinde şöyle buyurur:

“Haşr-i Âzam, İsm-i Âzamin tecellisiyle olduğundan, Cenâb-ı Hakk'ın İsm-i Âzaminin ve her ismin âzamî mertebesindeki tecellisiyle zâhir olan ef'al-i azîmeyi görmek ve göstermekle, haşr-i âzam bahar gibi kolay isbat ve kat'î iz'an ve tahkikî îmân edilir.” (4)

İsm-i Âzam bütün esmâyı içine alıyor.

Haşr-i Âzam denilince **“ba’s (diriliş), mîzan, sırat, cennet ve cehennem”** tamamını birden hatırlamamız gerekiyor.

O yeni yaratılış ve o ikinci hayat bu dünya ile mukayese edildiğinde, dünyanın bütün saâdetleri ve acıları o âlemdekilere göre **“gölge”** gibi zayıf kalıyor.

Bu gölgeler de yine esmâ tecellileriyle ortaya çıkarlar, ama bu tecelliler azamî derecede değildirler. Her ismin âzâm mertebesi ahirette tecelli edecektir.

Kışın ölen bitkiler âleminin bahar mevsiminde yeniden yaratılmaları, haşırde bütün insanların birden dirilmesi yanında bir gölge gibi kalır.

Bu tecelliyi mahşerin dehşeti takip eder. Peygamberlerin bile nefislerini kurtarma derdine düştükleri bir celâl tablosu sergilenir. Dünyanın bütün korkutucu hadiseleri o dehşet yanında bir gölge gibi kalır.

Onu müteakiben, mîzan safhasında, beşerin bu kadar karışık hesaplarının bir anda görülmesiyle Allah’ın Serü’l-Hisab olduğu hayretle müşahede edilir. Dünyadaki her türlü sorgu ve muhakeme onun yanında yine gölge kadar zayıf kalır.

Bu dünyada bitkilerin yarı canlı, hayvanların ve insanların canlı oluşları, **“taşıyla, toprağıyla hayattar olan cennetteki hayat”** yanında yine gölge gibi kalırlar.

Bu dünyada, “topraktan belli bir zaman sonra çıkan rızıklar” cennette bir anda yaratılan nimetler yanında yine gölge gibi kalırlar.

Dünyanın nehirleri cennet nehirleri yanında, dünyanın köşkleri cennet köşkleri yanında, dünya bahçeleri cennet bahçeleri yanında gölge gibi zayıf kalırlar.

Örnekleri artırabiliriz.

Öte yandan, dünyadaki ıstıraplar cehennem azabı yanında gölge gibi kalırken, dünyadaki ateşler de cehennem ateşine nispetle yine gölge kadar hafif kalırlar.

Biz bu dünyada gölgeler âleminde yaşıyoruz. O asıllar âleminin kalbimizde kemâliyle yerleşmesi için, **“Tevhid ve vahdette cemâl-i İlâhî ve kemâl-i Rabbanî tezahür eder.”** gerçeğinden hareketle önce, bu dünyada tecelli eden isimlere küllî mânada nazar etmemiz, daha sonra bunların ahirette azamî derecede tecelli edeceklerini düşünmemiz gerekiyor. Ancak böylece, “bu âlemde bu kadar hârika icraatlar gösteren İlâhî isimlerin, ahiretteki tecellilerinin akıl almaz derecede ileri olacaklarını” anlar ve haşrin ve ahiretin o tecellilerle çok kolayca yaratılacağını rahatlıkla kabul ederiz. Ahiret âlemini ve onun başlangıcı olan haşir hadisesini

---

sadece kendi aklımızın muhakemesine bırakmaz, bu dünyadaki cemâl ve celâl tecellilerinden o âlemdeki azamî tecellilere kolayca intikal ederiz.

“Dünyadaki bu cüzi tecellilerde bu kadar hârika eserler sergilenirse, elbette azamî tecelliler haşirde ve ötesinde öyle hârikalar göstereceklerdir ki, Allah Resulü'nün ifadesiyle **'Ne gözler görmüş, ne kulaklar işitmiş, ne de beşerin kalbine, hatırına gelmiştir.'** ” deriz.

Yoksa, buradaki tecelliler bile küllî mânada düşünülmeden, sadece bazı nümûnelere bakılıp, ahiretin nasıl yaratılacağı anlaşılmaya kalkılırsa, akıllar o azamet karşısında bocalar, kalpler de inanmakta zorlanabilir.

Dipnotlar:

- (1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Şemme.](#)
- (2) bk. [Mektûbat, On İkinci Mektup.](#)
- (3) bk. [age., Yirmi Sekizinci Mektup, Mahrem Bir Suale Cevaptır.](#)
- (4) bk. [Sözler, Onuncu Söz.](#)